

[DOI: 10.71138/turkav.1576684](https://doi.org/10.71138/turkav.1576684)

Çatışma Sonrası Başarısız ve Kırılgan Devletlerde Tepeden Aşağı Devlet İnşası: Irak ve Somali Örneği

Arş. Gör. Ahmet CÜLÜK | [0000-0001-7888-3876](https://orcid.org/0000-0001-7888-3876) |
aculuk@kho.msu.edu.tr

Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/010t24d82>

Öz

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, yalnızca Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla sonuçlanmamış; aynı zamanda liberal dünyanın neredeyse tüm rekabet alanlarında zaferini ilan etmesini sağlamıştır. Bu zafer, 21. yüzyılın başlangıcında politikadan ekonomiye, teknolojiye sosyolojiye her alanda etkisini gösteren yeni bir anlayışı beraberinde getirmiştir. Bu süreçte ulus devletin yapısı ve devletler arasındaki ilişkilerde de değişiklikler yaşanmış, karşılıklı ilişkilerde uluslararası örgütlerin ve organizasyonların rolü artmıştır. Bu doğrultuda liberal devletlerin amacı artık çıkarlarını ulusal sınırların dahilinde korumanın ötesine geçmiş ve tehdit olarak görülen problemler sahalarında küresel çapta müdahale anlayışının önü açılmıştır. Başarısız ve kırılgan devletler, meşru şiddet tekelinin devletin kontrolünden çıktığı, alt ve üst yapıları çöküş yaşayan, devlet kurumlarının çalışmadığı, öngörülemez yapılarıyla 21. yüzyılın liberal düzeni için önemli problem alanlarından biri haline gelmiştir. Bu nedenle özellikle Batılı devletler, liberal müdahalecilik anlayışıyla başarısız ve kırılgan devletlere müdahalelerini artırmış, söz konusu ülkelerde yeniden devlet inşası sürecine dair örnekler çoğalmıştır. Devlet inşası sürecinde farklılık gösteren anlayışlar ve politikalar bulunmakla birlikte, tepeden aşağı yaklaşım ile devlet inşası sıklıkla uygulanan bir politika olmuştur. Bununla birlikte genellikle savaş ya da iç savaş gibi çatışma sonrası dönemlerde Batı'nın müdahalelerini artırdığı ve yeniden devlet inşası sürecini başlattığı tepeden aşağı devlet inşası örneklerinin tamamı benzer şekilde sonuçlanmamıştır. Bu çalışmada Batı tipi demokrasi ve kurumlara sahip olmayan iki ülke olan Irak ve Somali'de çatışma sonrası dönemde Batılı devlet ve uluslararası örgütlerin gerçekleştirdiği tepeden aşağı devlet inşası örnekleri incelenmiştir. Bu kapsamda örnek devlet inşası girişimleri çatışma sonrası dönemlerde gerçekleştirilen girişimler ile sınırlandırılmış, söz konusu girişimlerin başarısızlığının ardındaki anlaşılmalı çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tepeden Aşağı Devlet İnşası, Başarısız Devlet, Kırılgan Devlet, Irak, Somali.

Atf Bilgisi

Cülük, Ahmet, "Çatışma Sonrası Başarısız ve Kırılgan Devletlerde Tepeden Aşağı Devlet İnşası: Irak ve Somali Örneği". TÜRKAV Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 4/2 (Aralık 2024), 315-343.

Top Down State Building in Post Conflict Failed and Fragile State: Iraq and Somalia Cases

Rsc. Ast. Ahmet CÜLÜK / [0000-0001-7888-3876/](https://orcid.org/0000-0001-7888-3876/)
aculuk@kho.msu.edu.tr

National Defense University, Turkish Military Academy,
Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/010t24d82>

Abstract

The end of the Cold War not only resulted in the collapse of the Soviet Union, but also enabled the liberal world to declare its victory in almost all areas of competition. At the beginning of the 21st century, this victory has brought with it a new understanding that has had an impact in every field from politics to economy, from technology to sociology. In this process, the structure of the nation state and the relations between states have also changed, and the role of international organisations and organisations in mutual relations has increased. In this direction, the aim of liberal states has now gone beyond protecting their interests within national borders, and the understanding of global intervention in problematic areas that are seen as a threat has been paved the way. Failed and fragile states have become one of the important problem areas for the liberal order of the 21st century with their unpredictable structures, where the monopoly of legitimate violence is out of the control of the state, their infrastructures and superstructures are collapsing, state institutions are not functioning. For this reason, especially Western states have increased their interventions in failed and fragile states with the understanding of liberal interventionism, and examples of the process of state reconstruction have increased in these countries. Although there are different understandings and policies in the process of state-building, state-building with top-down intervention has been a frequently applied policy. However, not all examples of state-building through top-down intervention, in which the West increases its interventions and initiates the process of state-building in post-conflict periods such as war or civil war, have ended in a similar way. In this study, examples of top-down intervention and state-building by Western states and international organisations in the post-conflict period in Iraq and Somalia, two countries that do not have Western-type democracy and institutions, are examined. In this context, the sample state-building initiatives were limited to the initiatives carried out in the post-conflict periods, and the reasons behind the failure of these initiatives were tried to be understood.

Keywords: Top-Down State Building, Failed State, Fragile State, Iraq, Somalia

Citation

Cülük, Ahmet, "Top Down State Building in Post Conflict Failed and Fragile State: Iraq and Somalia Cases". TÜRKAV Institute of Public Administration Journal of Social Sciences, 4/2 (December 2024), 315-343.

Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte küresel siyasette hakimiyetini ilan eden liberalizm, politik, ekonomik, askeri ve diğer birçok alanda etkisini göstermiştir. Soğuk Savaş esnasında ortaya çıkan başarısız devlet ve kırılgan devlet gibi kavramlar ise dönemin ruhunu yansıtan ve literatürde daha sık kullanılır hale gelen kavramlar olmuştur. Bu doğrultuda savaş veya iç savaş gibi çatışma sonrası yeniden inşa dönemi yaşayan başarısız ve kırılgan devletler, Batı'nın devlet inşası perspektifinden etkilenmiştir. 20. yüzyılın sonunda Bosna veya Kosova gibi örneklerde görüldüğü üzere uluslararası kurumların ve devletlerin devlet inşasına yönelik müdahaleleri, dönemin hâkim anlayışı çerçevesinde daha çok tepeden aşağı bir yaklaşım ile şekillenmiştir. Tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımında temel aktörler olarak devletlerin yanı sıra Birleşmiş Milletler (BM), insani yardım kuruluşları, diğer uluslararası organizasyonlar ve kuruluşlar öne çıkan aktörler olmuştur. Bu süreçte liberal kurumsalcılığa dönüş yapılırken liberal normlar, yasalar ve kurumlar önem kazanmıştır. Politik dinamiklerde yaşanan değişikliklere ek olarak sosyal ve ekonomik dinamiklerdeki değişiklikler de dikkat çekmiştir. Ekonomik dinamikler, çatışma sonrası yeniden inşa sürecinde olan devletlerde neoliberal bir çerçevede değişiklik yaşamış, bununla birlikte merkezi kurumlar aracılığıyla maddi kaynakların kullanılması esas alınmıştır. Bu noktada Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kurumlar aracılığıyla ekonomik reform ve müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmeler, liberal barış yaklaşımı ile yeniden inşa sürecinde olan devletlerin uluslararası topluma dahil olmaları kapsamında formüle edilmiştir. Bu doğrultuda güvenlik, kurumsal, anayasal ve sivil dinamiklerin de sürece uyum sağlaması amaçlanmıştır.¹

Devlet inşası sürecinde dönemin yeni değişkenlerini formüle eden söz konusu uluslararası yaklaşımın çıkış noktası olarak liberal müdahalecilik veya liberal enternasyonalizm kavramını göstermek mümkündür. David Lipsey, liberal müdahalecilik veya liberal enternasyonalizm kavramını, ülkelerin bireysel ya da kolektif olarak diğer devletlerin içişlerine müdahalede bulunma kararlarıyla ulusal

¹ Oliver P. Richmond, "Failed Statesbuilding Versus Peace Formation", *Cooperation and Conflict*, C.48, S.3, New York 2013, s. 378-385.

ve uluslararası hedeflerde ilerleme kaydedebileceğine dair anlayış olarak tanımlamaktadır. Bu tür bir müdahalecilik sadece müdahale eden güç ya da ülke halkının çıkarları söz konusu olduğunda haklı görülmektedir. Kavram, özellikle baskıcı devlet otoriteleri tarafından ya da iç çatışmanın bir sonucu olarak insan hakları ihlalleri gerçekleştiğinde müdahalenin doğru olduğunu iddia etmektedir. Liberal müdahalecilik kavramı bu yaklaşımı benimseyenler tarafından sadece “kötü” olduğu iddia edilen rejimlerle başa çıkmak için güç kullanımını savunmanın ötesinde değerlendirilmektedir. Bu noktada Milletler Cemiyeti (MC) ya da BM gibi küresel uluslararası örgütlere bağlılık ve çatışmanın önlenmesi önem kazanmaktadır.²

Bu çalışmada, tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımının ortaya koyduğu anlayışın çatışma sonrası dönemde başarısız veya kırılğan olarak atıfta bulunulan ve Batı tipi bir politik ve sosyolojik geçmişe sahip olmayan devletlerde ne tür sonuçlar doğurduğu tartışılacaktır. Bu çerçevede öncelikle devlet inşasına dair kavramsal ve tarihsel çerçeve incelenmiş, ardından devlet inşasında tepeden aşağı yaklaşımın üzerinde durulmuştur. Kavramsal ve tarihsel tartışmaları müteakiben örnek vakalar kapsamında ilk olarak ABD işgali ve Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasının ardından ilk yıllarda Irak’taki tepeden aşağı devlet inşası girişimi incelenmiştir. Ardından diktatör Barre rejiminin yıkılmasının ardından Somali’de gerçekleştirilmeye çalışan devlet inşası girişimlerine dair değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Irak ve Somali örneklerinin seçilmesinin nedeni, her iki devletin de Batı coğrafyasında yer almaması, Batı ülkelerinin edindiği tarihi tecrübeleri yaşamamış olmaları ve bu nedenle politik ve sosyolojik altyapılarının Batı ile benzerlik göstermemesidir. Her iki ülkede de aşiretler ve kabileler gibi feodal dönemin karakterini barındıran, Batı’nın uzun yıllar önce yaşadığı devrimlerle izlerini sildiği fakat söz konusu ülkelerde yerel otoriteler olarak dikkat çeken yapılar bulunmaktadır. Coğrafyası ve tarihi serüveni Batı’dan oldukça farklı bir seyir içerisinde olan, politik kültür, ekonomik altyapısının temelleri, sermaye sahipleri, dini inanış, sosyal kültür ve diğer birçok alanda Batı’dan ayrılan her iki devlet de yeniden inşa süreci öncesinde diktatörler tarafından idare edilmiş, ardından

² David Lipsey, “Liberal Interventionism”, *The Political Quarterly*, C.87, S.3, Oxford July-September 2016, s.416-418.

Batı'nın askeri, politik ve ekonomik müdahaleleri gerçekleşmiştir. Her iki örnek de çatışma sonrası dönemi yansıtmakla birlikte Irak örneği işgal ve savaş sonrasında gerçekleşen devlet inşası sürecini incelemekte, Somali örneği ise diktatörlüğün yıkılmasının ardından ortaya çıkan kaos ve iç çatışmalar ile devlet inşası sürecini incelemektedir. Çalışma, yalnızca Batı tipi liberal değer ve normlara dayanan, devlet inşası gerçekleştirilmesi amaçlanan bölgedeki yerel dinamikleri göz ardı eden, başarısız ve kırılgan devletleri Batı için tehlike olmaktan çıkarıp uyumlu hale getirmeyi amaçlayan ve dayatmacı bir anlayış ile hareket eden tepeden aşağı yaklaşımla devlet inşası girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığını savunmaktadır.

1. Devlet İnşasına Dair Kavramsal ve Tarihsel Çerçeve

Devlet inşası kavramsal olarak literatürde köklü bir geçmişe sahip olmasa da 20. yüzyılda farklı yapı ve politikalarla çeşitli coğrafyalarda örneklerine rastlanılan bir olgu olmuştur. Kavramsal olarak ise hem kalkınma çalışmalarında hem de uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir yere sahip olmuştur. 1950 ve 1960'lı yıllardaki çalışmalarda devlet inşası, ulus inşası kavramı ile bağlantılı bir kavram olarak değerlendirilmiş ve modernleşme teorisiyle ilişki kurulmuştur. Soğuk Savaş'ın yarattığı konjonktürde devletlerin bağımsız dış politikası ve ulusal güvenliğine sınırlı bir vurgu yapılırken devlet inşası ve ulus inşası kavramları daha çok ideolojik saiklerle bloklar arası çatışmadaki nüfuz alanlarına göre şekillendirilmiştir. 1970'li yıllarda ABD'nin Vietnam Savaşı'nda yaşadığı başarısızlığın da etkisiyle Batı'nın konuya ilgisi azalmış, 1980'li yıllarda ise neredeyse tamamen gündeminden çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından liberalizm zaferini ilan etmiş; devlet inşası, gelişmekte olan ülkelerin devlet kapasitelerini ve yapılarını geliştirmeye odaklanan yönetim çalışmalarının yanı sıra kalkınma politikalarında da yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle Yugoslavya'nın dağılması ve yaşanan iç savaşla birlikte ortaya çıkan yeni devlet yapılarında temel tartışma konularından biri haline gelmiştir.³

Devlet inşası, en genel tanımı ile yeni kurumların ortaya çıkarılması, organize edilmesi ve mevcut kurumlarda eksikliklere

³ Heather Marquette, Danielle Beswick, "Introduction to State Building, Security and Development: State Building as a New Development Paradigm?", *Third World Quarterly*, C.32, S.10, New York 2011, s.1703-1705.

sahip olanların güçlendirilmesi anlamına gelmektedir.⁴ Devlet inşası için daha kapsamlı bir tanım yapıldığında ise ulusal veya uluslararası aktörler tarafından kapasite ve meşruiyet gibi devletler açısından önemli noktaların ciddi şekilde aşıldığı veya eksik olduğu devlet kurumlarında reform yapmak ve güçlendirmek için istenilen eylemler dizisi şeklinde tanımlamak mümkündür.⁵

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma örgütü (OECD), devlet inşasını; toplumun kapasitesini, kurumlarını ve meşruiyetini arttırmaya yönelik içsel bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda pozitif devlet inşasına yönelik süreçler, vatandaşlarına hizmet sunan bir devlet yapısı ile kendi devletiyle yapıcı bir ilişki kuran sosyal ve politik gruplar arasındaki ikili ilişkiyi yansıtmaktadır. Savaş ya da iç savaş sonrası süreçte barış inşasının birincil amacı, şiddetin tekrarlanmayacağı koşullar yaratmak iken devlet inşasında asıl vurgu, hukuka ve genel rızaya dayalı etkili bir hükümet organizasyonu inşa etmek üzerinedir. Devlet inşası, doğrusal bir yol izlemeyen uzun vadeli politik bir süreç olabilmektedir. Bu nedenle OECD, dış aktörler, reformlar için elverişli bir ortamın kolaylaştırılmasında rol oynayabilmesine rağmen, bu süreçlerin katılımcı olması ve esasında içerden yönlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.⁶

Francis Fukuyama, devlet inşasının uluslararası toplum açısından en büyük problemlerden birisi olduğu iddiası ile sürecin önemine dikkat çekmektedir.⁷ Devlet inşası hakkında birçok bilgi ve tecrübe olmasına rağmen bilinmeyen birçok değişken de bulunmaktadır. Kaynaklar, insanlar ve teknoloji, kültürel sınırlar arasında aktarılabilen, küresel bir dünyada söz konusu değişkenlerin benimsenmesi nispeten daha kolay olabilmektedir fakat kurumsal organizasyon ve kurum kültürünün aktarımı esas mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Karmaşık şekilde işleyen kurumlar, belirli

⁴ Mesut Can Akçay, “Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Yönetişim ve Dünya Düzeni” *Liberal Düşünce Dergisi*, C.25, S.97, Ankara 2020, s. 249

⁵ Verena Fritz, Alina Rocha Menocal, “Understanding State-Building from a Political Economy Perspective”, Overseas Development Institute, London 2007, s.13.

⁶ Huma Haider, “Statebuilding and Peacebuilding in Situations of Conflict and Fragility”, Governance and Social Development Resource Centre, University of Birmingham, Birmingham 2014, s.4.

⁷ Francis Fukuyama, “The Imperative of State-Building” *Journal of Democracy*, C.15, S.2, Baltimore 2004, s.17.

alışkanlıkları ve gelenekleri beraberinde gerektirmektedir. Fukuyama'ya göre yoksulluk, uyuşturucu, terör ve daha birçok problemin temelinde başarısız ya da kırılgan devletler bulunmaktadır. Zira dünyadaki başarısız ya da kırılgan devletler, ortaya çıkan ciddi problemlerin kaynağı olmaya devam etmektedir. Devletin kurumlarının zayıflığı ve inşası sorunu ise yeni bir sorun olmamakla birlikte 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından daha çok öne çıkmıştır.⁸

Fukuyama'nın üzerinde durduğu başarısız devlet, ilk kez Gerald Helman ve Steven Ratner tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Kısa ve genel bir tanım ile başarısız devlet, mevcut yapısıyla tek başına uluslararası toplum içerisinde ayakta kalamayan devlet yapısı olarak özetlenmektedir.⁹ Bu kapsamda mevcut devlet kurumlarının gerekli yapıyı inşa edemediği, meşru olarak görülmeyen hükümet yönetimlerinin bulunduğu, kişi ve kurumların güvenliğinin sağlanamadığı devletleri başarısız devlet sınıflandırmasına sokmak mümkündür.¹⁰ Kimi akademisyenler tarafından başarısız devlet ile eş anlamlı olarak kullanılan, son yıllarda başarısız devlet kavramı yerine kullanımı artan zayıf ya da kırılgan devlet ise politik yozlaşmaları, insan hakları ihlallerini barındıran, devletin meşru şiddet kullanma tekeli yitirdiği, ulaşım ve iletişim altyapılarının yıkıldığı devlet yapısı olarak tanımlanmaktadır.¹¹ Başarısız devlet kavramından kırılgan devlet kavramına yaşanan geçişte kavramların kapsayıcılığı etkili olmuştur. Başarısız devlet kavramı, devlet yapısının egemenliği ve şiddet kullanma tekeli üzerine daha çok odaklanırken kırılgan devlet kavramı ise başarısızlığın temelinde güvenlik temelli nedenlerden ziyade devlet kurumlarının ve yönetim kademesinin başarısızlığı, refah seviyesinin düşük olması, eğitim ve sağlık altyapısının yetersiz olması gibi problem alanları üzerine eğilmektedir.¹² Söz konusu tanımlardan, başarısız veya kırılgan devletlerin çoğunluğunun savaş

⁸ Fukuyama, *age*, s.17-20.

⁹ Gerald B. Helman, Steven R. Ratner, "Saving Failed States", *Foreign Policy*, S.89, Washington D.C. Winter 1992-1993, s.3.

¹⁰ Charles T. Call, "The Fallacy of the Failed State", *Third World Quarterly*, C.29, S.8, New York 2008, s.1491-1507.

¹¹ Uğur Pektaş, Davut Ateş, "Uluslararası İlişkilerde Kırılgan Devlet Söylemi: Nedenleri ve Yaklaşımlar" *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.39, Konya 2018, s.1-7.

¹² Seth Kaplan, "Identity in Fragile States: Social Cohesion and State Building", *Development*, C.52, S.4, 2009, s.466-467.

ve çatışma geçmişi olduğu, devlet kurumlarının sağlıklı bir şekilde genel işleyişini sürdüremediği, güvenlik, alt yapı ve üst yapıda yaşanan problemlerin yaşandığı ve yönetimin otoritesinin ve meşruiyetinin tartışmalı hale geldiği çıkarımını yapmak mümkündür.

Başarısız ve kırılğan devletlerden yola çıkıldığında devlet inşası ile ilgili ana iddia zayıf ya da yok olmuş otoritenin çatışma olasılığını arttırabildiği ve bu durumun uluslararası toplumu tehdit ettiği üzerine kuruludur. Kurumların otoritesinin yok edildiği ya da bozulduğu, savaşın yıkımı getirdiği ülkelere müdahaleler oldukça zordur. Bununla birlikte her halükârda savaş durumundan barış durumuna geçen başarısız ve kırılğan devletlerin kurumlarının yeniden yaratılması veya güçlendirilmesi elzem hale gelmektedir.¹³ Oran Young, Fukuyama ile kurumların güçlendirilmesinin elzem olduğuna dikkat çeken bir diğer önemli isimdir. Young'a göre kurumlar, sosyal pratiklerdir. Kurallara ve sözleşmelere sahiptirler. Bu kurallar ve sözleşmeler ilişkileri belirlemektedir ki; böylece kurumların üst yapısı oluşmaktadır. Bu kapsamda kurumlar bazı haklara ve davranış kalıplarına sahiptir.¹⁴ Fukuyama ve Young'ın penceresinden bir okuma yapıldığında genel eğilim, kırılğan veya zayıf devletlerin kurumlarının yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi ile kurumların belirli davranış kalıplarına sahip olacağı; böylece uluslararası toplum için ortaya çıkan tehditlerin önüne geçebileceği olmaktadır. Bu anlayış, devlet inşasının önemini arttırmaktadır.

Görüldüğü üzere liberal kurumsalcılık, başarısız ve kırılğan devletleri tehlikeli kılanın diğer devletlere doğrudan zarar verme kapasiteleri değil, sınırları içerisinde yer alan sorunların yayılma potansiyeli olduğunu iddia etmektedir. Bu anlamda devletlerin kırılğanlığının yarattığı riske karşı devlet inşası panzehir olarak görülmüştür. Bu doğrultuda devlet inşası, bu tür güvenlik sorunlarının potansiyel olarak ortaya çıkarılmasını, yayılmasını ve nihayetinde ortaya çıktıkları varsayılan problemlerli sahalardan ötesine

¹³ Haider, *age*, s.5.

¹⁴ Oran R. Young, "Environmental Governance: the Role of Institutions in Causing and Confronting Environmental Problems", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, C.3, S.4, 2003, s.377-393.

taşınmasını önlemek için tasarlanmış bir risk yönetim biçimi olarak değerlendirilmektedir.¹⁵ Bu nedenle Soğuk Savaş'ın ardından devlet inşası sürecinde müdahale gerçekleştiren devletlerin, uluslararası örgütlerin ve organizasyonların, müdahalede buldukları devletlerin rejim ve kurumlarını mevcut küresel sisteme uyumlu bir yapıya dönüştürmeye çalıştıklarını söylemek mümkündür. Bu çerçevede liberal enternasyonalizm veya liberal müdahalecilik olarak adlandırılan, uluslararası toplumun barış ve devlet inşasına yönelik yaklaşımlarının büyük ölçüde pragmatik neoliberalizm tarafından yönlendirildiği ifade edilebilir.¹⁶

John Ikenberry, liberal bir düzen inşa etme projesinin geçmişi incelendiğinde 19. yüzyılda liberal enternasyonalizm veya liberal müdahaleciliğin, Birleşik Krallık'ın serbest ticaret ve denizlerde özgürlüğü savunma anlayışında kendisini gösterdiğini ifade etmektedir. 20. yüzyılda ABD gelişen ticaret ağı ile liberal düzende söz sahibi olmuş, Woodrow Wilson ve diğer liberaller, devletlerin bölgesel bir barış sistemini korumak için birlikte hareket edeceği kolektif bir güvenlik organı olarak Milletler Cemiyeti etrafında örgütlenmesini talep etmiştir. İki savaş arası kapalı dönemde liberal düzen deneyi başarısız olsa da İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD Başkanı Franklin Roosevelt, açık bir ticaret sistemi ve büyük güçlerin barışı korumak için iş birliği yapacağını öngördüğü küresel bir örgüt olan BM vizyonunu benimseyerek yeniden bir liberal düzen inşa etmeye çalışmıştır.¹⁷ Savaşın ardından Marshall Planı gibi süreçlerde de görüldüğü üzere devlet inşası, kurum ve örgütsel yapılanmaya odaklanmıştır. Neoliberal ekonomi politikalarına dayanan Washington Konsensüsü, başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler ve G-8 ülkeleri tarafından kabul edilen IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların, gelişmekte olan ülkelere uygulanması amacıyla neoliberal ekonomiye dayanan politikalarını

¹⁵ Shahr Hameiri, "The Crisis of Liberal Peacebuilding and the Future of Statebuilding", *International Politics*, C.51, S.3, s.326-327.

¹⁶ Dominik Balthasar, "Peace-building as State-building? Rethinking Liberal Interventionism in Contexts of Emerging States" *Conflict Security & Development*, C.17, S.6, London 2017, s.475-476.

¹⁷ G. John Ikenberry, "The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America", *Foreign Affairs*, C.90, S.3, New York May/June 2011, s.59-60.

beraberinde getirmiştir.¹⁸ Ayrıca Soğuk Savaş esnasında iki kutuplu dünyanın getirileri nedeniyle yavaş bir ilerleme kaydeden liberal enternasyonalizm, BM ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan evrensel insan haklarının detaylandırılmasını sağlamıştır. Bu gelişmeleri, birey, egemenlik ve küresel düzen konusunda yeni bir vizyon oluşturmaya çalışan yeni sözleşmeler ve antlaşmalar izlemiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ise yaygınlaşan bir kavram haline gelen “*the responsibility to protect*” (koruma sorumluluğu) anlayışı, uluslararası topluma egemen devletlerin işlerine müdahale etme konusunda yasal hak ve yükümlülükler vermiştir. Bu süreçte Özellikle ABD, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle hem güvenlik hem de ekonomi alanında yeni taahhütler ve işlevsel roller benimseyerek sistemin kontrolünü ele geçirmiştir. Kendi ekonomik ve politik sistemi, giderek daha geniş liberal hegemonik düzenin merkezi bileşeni haline gelmiştir.¹⁹

Kavramsal ve tarihsel çerçeveden anlaşıldığı üzere devlet inşası ve yönetim yakından ilişkilidir. Başarısız veya kırılğan bir devlette gerçekleştirilecek reformların sağlam bir zemin üzerinde yükselebilmesi için reformların uygulandığı ülkelerdeki kurumlar oldukça önemli hale gelmektedir. Zira güçlü kurumlar ve iyi bir yönetim olmadığı takdirde reformlar başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir. Bu noktada devlet inşasının önemi artmakta; birçok yönden öncül bir görev üstlenmektedir. Devlet inşası, birçok konuyu kapsayan daha bütüncül bir çabadır. Bir başka deyişle devlet inşası, hükümetin temelini inşa etmekle ilgilenmektedir. Yönetimin inşası gerçekleşmeden yönetimin gerçekleştireceği müdahalelerin yalnızca sınırlı bir etki yaratması muhtemeldir. Hükümetin işleyişini ve bütünlüğünü sağlamak ise yeni veya yeniden ortaya çıkan bir devletin en temel dayanak noktalarından biri olan meşruiyetinin oluşturulması da dahil olmak üzere devlet inşası sürecinin en önemli noktalarından birisidir.²⁰

¹⁸ John, Williamson, “The Washington Consensus as Policy Prescription for Development”, *Development Challenges in the 1990s: Leading Policymakers Speak from Experience*, ed. Timothy Besley, Roberto Zaghera, Oxford University Press, Washington D.C. 2005, s.33-52.

¹⁹ Ikenberry, *age*, s.59-60.

²⁰ Fritz, Menocal, *age*, s.13.

2. Devlet İnşasında Tepeden Aşağı Yaklaşım

Devlet inşası, 1990'ların sonunda ve 2000'lerin başında etkili ekonomik ve siyasi kurumların varlığı üzerine inşa edilmiş istikrarlı bir barışı öngören liberal barış fikrinin işaret ettiği üzere uluslararası barış inşasının merkezi haline gelmiştir. Bu süreçte liberal kurumların yokluğunun veya zayıflığının küresel çağda silahlı çatışmalara neden olan az gelişmişliğin ve güvensizliğin ana nedeni olduğuna dair fikirler hâkim görüş olmaya başlamıştır. Bu mantık çerçevesinde devlet inşasının, söz konusu bakış açısına uygun yeni kurumların oluşturulması veya var olanların güçlendirilmesi şeklinde yapılması temel politika haline gelmiştir.²¹

Savaş ya da iç savaş yaşanan coğrafyalardaki devlet inşasında Batı, tarihsel süreç içerisinde ayrıcalıklı bir rol üstlenmiştir. Özellikle 1990'larda yaşanan Bosna Savaşı gibi çatışma sonrası örnekler devlet inşasında Batı'nın gerçekleştirdiği "top-down" olarak adlandırılan tepeden aşağı devlet inşası sürecini öne çıkarmıştır.²² Zira, Fukuyama'nın kırılgan ve başarısız devletlerin uluslararası topluma olan zararlı etkilerine yönelik eleştirileri ve Sovyetler Birliği'nin yıkılarak Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından liberal anlayışın ve kurumların küresel manada bir zafer kazandığına yönelik hakim görüş, tüm dünyada liberal bir ekonomik ve politik yapının olması gerektiği, bu yapının küresel barışı inşa edeceği, bu yapı içerisinde yer almayan başarısız ve zayıf devlet kurumlarının ise uluslararası toplum açısından tehlike yaratacağı düşüncesi üzerine kurulmuştur. Kısaca liberal ekonomi ve politikaya uygun devlet kurumlarına sahip olan ülkelerin politik ve ekonomik olarak herhangi bir tehdit teşkil etmediği, uymayan devletlerin ise tehdit teşkil ettiği işaret edilmektedir. Bu devletlerin çoğunluğunun genellikle başarısız ya da zayıf devletler olduğu ve çatışma koşullarından çıkan devletler ile ele alındıklarında devlet inşası süreci ile birlikte neoliberal ekonomi ve

²¹ Vesna Bojicic-Dzelilovic, Denisa Kostovicova, David Rampton, "State-building, Nation-building and Reconstruction", *The Handbook of Global Security*, ed. Mary Kaldor, Iavor Rangelov, Wiley Blackwater, Oxford 2015, s.265-281.

²² Roberto Belloni, "Civil Society and Peacebuilding in Bosnia and Herzegovina", *Journal of Peace Research*, C.38, S.2, Mar. 2011, s.167-174.

politikalara uygun kurumların yaratılması, olanların ise güçlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.²³

1990'ların ardından devlet inşası kavramı, müdahale etmek isteyen güçlerin, zayıf ve kırılgan devletler ile başa çıkma girişimlerinin aracı haline gelmiştir. Bu süreçte atıfta bulunulan ideal ise hem teorik hem de pratikte Weberci anlayış olmuştur. Weberci/Vestfalyan ulus devlet modeli, başarısız ve kırılgan devletlere bir çözüm olarak görülmeye başlanmıştır. 1990'ların sonundaki müdahaleler, güç kullanımı ve kontrol vurgusu ile tepeden aşağı, merkezleştirilmiş bir yapıyı savunan çözümlerle karakterize edilmiştir. Bu süreçte gayri resmî kurumların, kültürün ve kimliğin oynadığı rol ise daha önemsiz gösterilmiştir.²⁴ Fukuyama, kurumların ülkelerin ekonomik kalkınmaları için önemini ne derece fazla olduğu ve buna yönelik planlamanın hangi yollarla yapılması gerektiğine ilişkin dört temel konuyu öne çıkarmaktadır. Bu noktaları organizasyonel planlama ve planlamanın yönetimi, politik sisteme ilişkin planlama, meşruiyetin temel dayanakları ve kültürel ve yapısal unsurlar olarak özetlemek mümkündür.²⁵

Tepeden aşağı devlet inşası, güçlü bir merkezi hükümet sistemi yaratmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşımda güvenlik kuvvetleri, yargı, bankacılık sistemleri ve altyapının güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu merkezi sistemde liberal barış anlayışı çerçevesinde en azından teorik olarak çoğu daha önce hiç oy kullanmamış vatandaşların oy kullanacağı ve yine en azından teoride kamu malları ve hizmetlerinin topluma ulaştırılacağı düşünülmektedir. Tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımı, Fukuyama ve benzer görüşlere sahip kişilerin işaret ettiği şekilde başarısız ve kırılgan devletlerin çoğunu kapsamaktadır. Zayıf ve kırılgan devlet yapısının aksine işleyen ve hesap verebilir bir bürokrasi, devletin meşru şiddet kullanımı üzerindeki tekeli ve devletin topraklarında ikamet eden vatandaşlarına temel hizmet sunma kapasitesini arttırmayı amaçlayan bir devlet inşası yaratma

²³ Robert A. Pastor, "Building a Democratic State: Is It Possible?", *Journal of International Affairs*, C. 58, S.1, New York Fall 2004, 251-254.

²⁴ Lucy Morgan Edwards, "State-building in Afghanistan: A Case Showing the Limits?", *International Review of the Red Cross*, C.92, S.880, Cambridge 2010, s.967-972.

²⁵ Akçay, *age*, s.250.

düşüncesinin mümkün olduğu savunulmaktadır.²⁶ Tepeden aşağı devlet inşasının, işaret edilen özellikler ile doğrusal bir ilişkiye sahip olduğu varsayıldığında teknokratik yönetim yapılarını desteklediği sonucuna çıkmak mümkündür. Washington Konsensüsü ile bağlantılı olarak da düşünüldüğünde IMF ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum programları doğrusal bir gelişim modeline dayanmaktadır.²⁷ Bu doğrultuda süreci belirli kuralların dayatıldığı, esnek olmayan bir reform programının uygulandığı, yönetime kuralların dışına çıkma izni vermeyen bir yapı olarak değerlendirmek mümkündür.

Tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımı, her ne kadar dönemin hâkim görüşü olarak kabul edilse de bu yaklaşıma karşı birçok eleştiri de mevcuttur. Esasında zayıf, kırılgan, refah seviyesi düşük ya da güçlü, kurumları gelişmiş ya da gelişmemiş fark etmeksizin devletler zaten genel itibarıyla yapılarını iyileştirmek ve kapasitelerini arttırmak istemektedir. Tepeden aşağı bir yaklaşımla hareket edilirken unutulmaması gereken önemli nokta, devlet inşasının ticaret, piyasalar veya medya gibi farklı dış çarpanlar tarafından etkilenebileceği fakat her şeyden önce yerel dinamiklerin önemli olduğu, devlet toplum ilişkisinin ürünü olan ulusal bir süreç olduğudur.²⁸ Ek olarak tepeden aşağı devlet inşasında istikrar, güvenlik ve merkezi hükümet vurgusu ile devlet merkezli bir yaklaşım benimsediği için sivil toplumu, kapsayıcı katılımı, siyasi toplulukları ve toplumun her düzeyiyle ilişki kurmayı yeterince önemseyen yönünde eleştiriler almaktadır.²⁹ Son olarak tepeden aşağı yaklaşımda seçkin kişilerin öne çıktığı ve süreci yönlendirdiği, bu nedenle süreç boyunca insan hakları ve adaletin asgari düzeyde kaldığına yönelik iddialar mevcuttur. Böylece toplumsal seferberliği seçkinlerin yönlendirdiği bir devlet inşası sürecinde devlet ve toplum

²⁶ Achim Wennmann, "Aid Effectiveness Between Top-down and Bottom-up Statebuilding", The Centre of Conflict, Development and Peacebuilding, Geneva 2010, s.2.

²⁷ Sian Herbert, "Sequencing Reforms in Fragile States" Governance and Social Development Resource Centre, University of Birmingham, Birmingham 2014, s.6.

²⁸ Laureta Xhelili, "The Challenges of State-building: A Study of the State-Building Process in Kosovo", Lund University Department of the Political Science, Lund 2012, s.3.

²⁹ Haider, *age*, s.5.

arasındaki ilişkinin çekişmeli ve çatışmalı hale gelebildiği savunulmaktadır.³⁰

Görüldüğü üzere tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımında meşruiyet meselesi, demokratik ve ekonomik reformların kabul edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Geçmiş tecrübeler ele alındığında ise Batı demokrasilerindeki kurumların kopyalanması ve onların çatışmadan çıkmış başarısız veya kırılğan devletlere angaje edilmesi, sosyal ve politik bağlamlar doğrultusunda başarı beklenirken birçok defa başarısızlığı da beraberinde getirmiştir. Vaat edilen demokrasi genellikle kısa ve orta vadede yetersiz kalmakta, altyapı için önerilen iyileştirmeler ve istihdam fırsatları nadiren gerçekleşmektedir. Ek olarak ulusal düzeyde hedeflenen politikalar, yerel kurumlar üzerinde zararlı bir etkiye neden olabilmektedir. Örnek verilmesi gerekirse Batılı olmayan bir devlet için tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımında Batılı tarzda idari ve adli sisteminin getirilmesi, mevcut kurumlarla uyumsuzluğa neden olabilmektedir. Bu nedenle yerel düzeyde geleneksel yönetim modellerini sürdürmenin önemi gözden kaçırılmamalıdır.³¹

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte güç kazanan tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımı ve bu süreç ile bağlantılı olarak küresel liberal bir barışın ve liberal devlet yapılarının hâkim kılınması düşüncesinin neo-kolonyal bir izlenim yarattığını söylemek mümkündür. Avrupa merkezli, tepeden aşağı, rasyonalist, Vestfalyan bir çerçevenin, uygun koşullara sahip olmasa dahi bir başarısız veya zayıf devlet yapılarına dayatılma noktasına geldiği örnekler olmuştur. Zira Batılı devletlerin ortaya koyduğu liberal düzen anlayışına sahip olmayan devletler ortaya çıktığında mevcut düzene karşı bir tehdit algısı yaratılmaktadır ve bu durum Batılı devletler tarafından potansiyel müdahale ihtimalini beraberinde getirmektedir. Müdahale gerçekleştiğinde ise coğrafyanın, coğrafyaya has kurumların ve yapıların, kültürün ve kimliğin koşullarına uygun olmayan reformlar dikte edilebilmekte fakat coğrafyanın koşullarına uygun bir çözümle hareket edilmediği için müdahale ve reformlar başarısız

³⁰ Alina Rocha Menocal, "State Building for Peace: A New Paradigm for International Engagement in Post-conflict Fragile States?" *Third World Quarterly* C.32, S.10, New York 2011, s.1727-1736.

³¹ William Easterly, "Institutions: Top Down or Bottom Up?", *The American Economic Review*, C.98, S.2, Pittsburgh May. 2008, s.95-99.

olabilmektedir. Başarısız bir müdahale ve reform girişimi, nihayetinde çatışmayı da körüklemektedir.³² Bu kapsamda tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımı için kimi örneklerde hastasına uygun bir reçete yazmaması nedeniyle hastasının daha fazla hastalanmasına neden olan doktor benzetmesi yapmak mümkün hale gelmektedir. Sonrasında aynı doktorun, hastasının iyileşmediğini ve çevresine zararı dokunabileceğini öne sürerek yeniden bir müdahale gerçekleştirmesi ve ameliyata alması ihtimal dahilindedir. Bu doğrultuda bu anlayış için bazı örneklerde koşullara uygun çözümler yerine, kendine uygun çözümleri dayatarak başarısızlığa neden olduğu ve bir paradoks yarattığı yorumu yapılabilir.

3. Tepeden Aşağı Devlet İnşası Yaklaşımında Örnek Vakalar

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Irak'ta ABD işgali ile Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinin ardından savaş sonrası dönemde ABD'nin tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımıyla uyguladığı politikalar incelenmiştir. Irak örnek vakasının ardından 1991 yılında Siad Barre liderliğindeki diktatörlüğün yıkılması ile iç çatışmaların arttığı ve uzun yıllar meşru bir hükümetin kurulamadığı Somali'de Batı'nın tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımıyla uyguladığı politikalar ve sonuçları değerlendirilmiştir.

3.1. Saddam Hüseyin Rejiminin Ardından Irak'ta Devlet İnşası

Uzun yıllar boyunca Baas Partisi ve Saddam Hüseyin'in kontrolünde olan Irak'ta, 2003 yılında Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasının ardından ABD öncülüğünde bir devlet inşasına girilmiştir. Irak'taki devlet inşası, ülkeyi işgal eden ABD tarafından Irak'ın bir daha Batılı liberal demokrasilere ve uluslararası topluma "tehdit yaratmaması" amacıyla başlatılmış, bu yönde uyum sağlayacak kurumların yaratılması planlanmıştır. ABD'nin Irak'taki devlet inşası yaklaşımı Japonya gibi örneklerden farklılıklar içermektedir. ABD, Irak'ta devlet inşası sürecine girdiğinde zarar görmüş ya da tamamen yıkılmış olan kurumların yeniden inşasında önemli engellerle karşı karşıya kalmıştır çünkü ABD'nin esasında ilk planı Irak'ı hızlıca işgal ettikten sonra küçük bir ABD kuvvetini, ülkede bırakmak üzerine tasarlanmıştır. Bağdat'ın 2003 yılının Nisan

³² Bojicic-Dzelilovic, Kostovicova, Rampton, *age*, s.265-281.

ayında ele geçirilmesinin ardından üç ile dört ay içerisinde askerlerin çoğunluğunun geri çekilmesi, kalanların ülke güvenliğini sağlamaya yardımcı olması öngörülmüştür.³³

Bush yönetiminin, Irak'ta az sayıda ABD askerini kısa bir süre konuşlandırmasına müteakip yaklaşık 90 gün gibi bir süre içerisinde siyasi otoriteyi, kurumlarıyla işleyen bir Irak devletine devretmesi beklenmiştir. Kamu düzeninin sağlandığı, devlet kurumlarının ve hizmetlerinin yönetildiği, demokratik siyasi sürecin işlediği bir yapının kurulması öngörülmüştür. Öngörülen planlamanın çatışma sonrası bir ülkede devlet inşasının gerçekleştirilmesi için yeteri kadar süreyi içermediği, devlet inşası için yalnızca sekiz haftalık bir planlama süresinin verilmesinden anlaşılabilir.³⁴

Irak'a yönelik planlama farkı coğrafyalardaki devlet inşalarında değişkenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir. Nitekim tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımına dayanan bir anlayışla yaratılmak istenilen kurumlar için uluslararası yöneticiler, elitler ve kurumlar kullanılmıştır. Bu durum yerel katılımın önüne geçmiş, sürdürülebilir ve uzun soluklu, halkın tamamını kapsayan bir devlet inşası yerine koşullara uyum sağlayamayan birtakım uluslararası projelere dönüşmüştür. ABD, gerçekleştirmeyi hedeflediği adımlarla birleşik, modern, saldırgan olmayan Batılı liberal devletler tarafından tehdit olarak algılanmayan bir Irak'ın ortaya çıkarılmasını amaçlamışsa da Bosna ve Kosova'daki örneklerle kıyaslayarak Irak'a dair kısa sürede bir plan çizmeye çalışması büyük bir hata olmuştur. Zira savaşın ardından Irak'taki güvenlik problemleri, Bosna ve Kosova'daki problemlerin çok daha ötesindedir. Nitekim başlangıçta eski Baas Partililerden oluşan sınırlı direniş, sonrasında ülkenin çeşitli bölgesinde farklı kimlik ve ideolojilerdeki yapılanmaların rol aldığı geniş çatışma sahalarına dönüşerek yayılmış ve Irak'ı büyük bir kaosun içerisine sürüklemiştir.³⁵

³³ Michael R. Gordon, Bernard E. Trainor, *Cobra II: The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq*, Pantheon Books, New York: 2006, s.24-28.

³⁴ *age*, s.500-510.

³⁵ James Dobbins, "Learning the Lessons of Iraq" *Nation-Building Beyond Afghanistan and Iraq* ed. Francis Fukuyama, The John Hopkins University Press, Maryland 2006, s.228.

Irak'ta savaş sonrası tepeden aşağı bir yaklaşım ile Saddam Hüseyin rejiminin ardından Batılı kurumlarla eş değer kurumlara sahip olan bir Irak devleti yaratma planı, Irak'ta beklenmeyen bir kaos, çatışma ortamı ve iç karışıklıklarla sekteye uğramıştır. Bu nedenle Geçici Koalisyon Yönetimi adını taşıyan bir yapılandırılmış işgal otoritesi kurulmuştur. Geçici Koalisyon Yönetimi kurulduktan sonra da ABD, Irak'taki devlet kurumlarının hızlı ve problemsiz bir şekilde inşa edilmesini ya da var olanların güçlendirilmesinde başarılı bir süreç yönetememiş, aksine giderek var olan devlet kurumlarının da zayıfladığı bir tablo ortaya çıkmaya başlamıştır. Sürecin başlangıcında ABD'nin amacı, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Japonya'da olduğu gibi Irak'ta da Saddam Hüseyin rejiminin eski yönetici elitlerinin kamu veya yarı kamu özelliği taşıyan kurumlardan tasfiye edilmesi olmuştur. Kısaca Irak siyasetinin Baas Partisi'nden arındırılması hedeflenmiş, Baas Partisi üyelerinin geleceğin Irak'ında kamu kurum ve kuruluşlarında görev alması yasaklanmıştır. Bu noktada dikkatlerden kaçan husus, parti yetkililerinin devletin işleyişi için elzem olan kurumaların neredeyse tamamında etkin olduğu ve bir bakıma devlet kurumlarının işleyişinde en tecrübeli ve yetkili kişilerden oluştuğudur. Bu nedenle savaş sonrası devlet kurumlarında gerçekleştirilen tasfiyeler, beklenilenin aksine süreci kolaylaştırmamış, kurumların güçlendirilmesi yerine daha da zayıflamasına yol açmıştır.³⁶ Irak Silahlı Kuvvetleri, Savunma Bakanlığı ve Irak İstihbarat Teşkilatı da dahil olmak üzere birçok ulusal kurum feshedilmiş ya da işlemez hale getirilmiş, bu nedenle yeni Irak hükümeti asayişini yeniden sağlama ve sürdürme imkanından mahrum kalmıştır. Geçici Koalisyon Yönetimi, söz konusu kararların bıraktığı kurumsal boşluğu doldurmada başarısız olmuş, işgal ve Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasının ardından kamu düzeni neredeyse tamamen çökmüştür.³⁷

Washington Konsensüsü ile uyumlu olarak gerçekleştirilmek istenilen liberal ekonomik reformlar çerçevesinde ABD'li yetkililerin verimsiz gördüğü devlete ait kurumların özelleştirilmesi dâhil olmak üzere bir dizi ekonomik reform yapılmış ve Batılı tarzda serbest

³⁶Jonathan, Montan, "Intervention and State-building: Comparative Lessons from Japan, Iraq, and Afghanistan." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* C.656, S.1 Philadelphia 2014, s.173-191.

³⁷ Andrew, Flibbert, "The Consequences of Forced State Failure in Iraq", *Political Science Quarterly*, C.128, S.1, New York 2013, s.67-95.

piyasaya uyumlu bir ekonomik yapı yaratılmak istenilmiştir. Bu nedenle gıda maddeleri başta olmak üzere birçok alanda devletin yapmış olduğu sübvansiyon politikasına son verilmiştir. Söz konusu ekonomik reformlar, Irak'ın petrol dışı ekonomisinin büyük bir bölümünü felce uğratmıştır. Yüzbinlerce Irak vatandaşı işsiz kalmış ve ekonomik refah seviyesi düşmüş, Saddam Hüseyin döneminde ekonominin çoğunluğunu elinde tutan Sünni vatandaşlar, giderek yönetime yabancılaşmıştır.³⁸

Saddam sonrası devlet inşasının gelişimi ve neden olduğu sonuçlar incelendiğinde görülmektedir ki; tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımını benimseyen bir anlayış çerçevesinde ülkenin kimlik ve kültürünün, coğrafyanın koşullarının, bu koşulların yarattığı devlet kurumlarının yapısının ve işleyişinin göz ardı edildiği Batı temelli liberal demokrasi ve ekonomik anlayışa bağlı bir devlet inşası, beklenilenin aksine mevcut durumdan çok daha kötü sonuçlara neden olabilmektedir. ABD, Irak'ta devlet kurumlarının işleyişi ve içerisindeki kişileri tasfiye ederek kısa süre içerisinde her koşulda Batı'ya uyumlu bir devlet inşası gerçekleştirebileceğini düşünmüştür. Öte yandan kimlik, kültür ve diğer politik, ekonomik ve sosyolojik nedenlerle Saddam Hüseyin döneminde işleyen kurumların da işlemediği, mezhepsel çatışmaların baş gösterdiği, aşiretler arası rekabetin silahlı çatışmalara dönüştüğü daha başarısız ve kırılabilir bir devlet yapısı ile karşı karşıya kalmıştır. Ortaya çıkan bu yeni sorunlar ise devlet inşasının, merkezi otoritenin tam olarak sağlanamadığı, güvenlik kaygılarının arttığı, bir girişim haline dönüşmesine neden olmuştur.³⁹

ABD'nin Irak'taki devlet inşası sürecinin ilk yıllarına dair getirilebilecek eleştiriler özetlendiğinde ilk olarak ABD'nin planlamasının gerçekçi olmayan en iyi durum varsayımlarına dayandığını söylemek mümkündür. Ayrıca ABD, Baas Partili eski elitleri tasfiye ederken kurumlarda yeterli sayıda sivil idareci ve güvenlik kuvvetini görevlendirmekte yavaş kalmıştır. Sonrasında kurumlara görevlendirilen idarecilerin içerisinde çok sayıda kişinin

³⁸ David, Bacon, "Privatized Iraq: Imposed Economic and Social Policies Raise Human Rights Questions." *Race, Poverty & the Environment*, C.11, S.1, Oakland 2004, s.46-49.

³⁹ Toby Dodge, "Iraq: The Contradictions of Exogenous State-Building in Historical Perspective", *Third World Quarterly*, C.27, S.1, New York 2006, s.191-195.

yeteri kadar kalifiye ve tecrübeli olmadıkları görülmüştür. Bu nedenle işgali takip eden ilk yıllarda Saddam Hüseyin rejiminin çöküşü Irak devletinin çöküşüyle eş değer hale gelmeye başlamıştır. Birçok suçlu ve aşırılık yanlısı unsur, ortaya çıkan merkezi otorite boşluğunu yararlanarak gücünü arttırmış, Irak'taki güvenlik aygıtının ortaya çıkan örgütlere, çatışma ve kaosa meydan okuyarak kontrol altına alabilecek gücü kalmamıştır. Bu nedenle Irak'ta savaş sonrası dönemde yerel dinamiklerin göz ardı edildiği bir tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımı, birçok kesim tarafından sağlam bir zemin üzerine kurulu olmayan, çözüm yerine yeni problemler üreten kısa süreli bir model olarak değerlendirilmiştir.⁴⁰

3.2. Somali'de Devlet İnşası

Resmi adıyla Somali Federal Cumhuriyeti, 1969 yılında darbe ile iktidara gelen Mohamed Siad Barre tarafından 1991 yılına kadar yönetilmiş, 1991 yılında diktatörün ölümüyle rejim yıkılmış fakat yeniden devlet otoritesi tesis edilememiştir. 1991-2004 yılları arasında aşiret ve kabile çatışmaları nedeniyle merkezi bir otoriteden yoksun kalan ülkede 2004 yılında geçici bir hükümet kurulmuştur. Bu süreçte 1992-1995 yılları arasında ABD'nin liderliğinde BM'nin müdahalesi gerçekleşmiştir.⁴¹ 2007 yılına gelindiğinde ise El-Kaide sebep gösterilerek ABD tek başına müdahalede bulunmuştur. Kabilelerin öne çıktığı ve yönetimin de kabileler göre paylaşıldığı Somali'de birçok zafiyetle birlikte başta ülkenin güneyinde etkili olan Eş-Şebab terör örgütü nedeniyle güvenlik zafiyeti daha çok dikkat çekmektedir.⁴² Bu dönemde ABD ve Batılı ülkeler tarafından Somali'ye gerçekleştirilen müdahaleler o denli bir fiyaskoya neden olmuştur ki; çoğu Batı Avrupa ülkesi, sonrasında Afrika Barışı Koruma Misyollarına katılmaktan kaçınmıştır.⁴³ Söz konusu

⁴⁰ James Dobbins ve diğ., *The UN's Role in Nation-building: From the Congo to Iraq*, Rand Corporation, California 2001, s.209-210

⁴¹ J. Peter Pham, "Where a State Isn't a State" *The Fletcher Forum of World Affairs*, C.35, S.2, Medford Summer 2011, s.133-151.

⁴² Teresa Krug, "The Trap of International Intervention", *The SAIS Review of International Affairs*, C.36, S.1, Baltimore Winter-Spring 2016, s.127-128.

⁴³ James Dobbins ve diğ., *age*, s.147.

problemler nedeniyle 2004 yılında geçici hükümetin kurulduğu Somali’de 2012 yılına kadar merkezi bir hükümet kurulamamıştır.⁴⁴

Somali’deki krizin arka planında yer alan temel sebeplerin özetlenmesi gerekirse ilk olarak Somalili liderlerin güç arayışında olduğu ve uzlaşmayı reddettikleri söylenebilir. Ayrıca Barre dönemindeki gibi yolsuzluklar üzerine kurulu yağmacı bir devletin ortaya çıkmasına yönelik kolektif bir korku barışın inşasına yönelik halk desteğini zayıflatmıştır. Somali’nin sosyolojik yapısında önemli bir yer tutan kabile ve aşiretler, merkezi otoritenin ve Batı tarzı bir devlet yapısı inşa etme arayışlarını faydasız olarak görürken diğer bir iddia ise Etiyopya gibi komşu devletlerin Somali’nin zayıf kalması için çeşitli komplolar içerisinde olduğudur. Son olarak diplomasinin arabuluculuk çabalarında sürekli olarak yanlış bilgilendirildiği ve beceriksiz olduğu iddialar arasındadır. Başarısız devlet inşasında söz konusu iddia ve görüşlerin yalnızca birinin değil, ayrı ayrı hepsinin etkisinin olduğu söylenebilir.⁴⁵

Krizin arka planında yer alan temel sebeplerden anlaşılacağı üzere tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımına dayalı politikaların Somali’de önemli bazı sorun alanlarıyla karşılaştığını söylemek mümkündür. İlk olarak Irak örneğinde de işaret edildiği üzere tepeden aşağı yaklaşım, Batılı değerlere uygun liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisini, bununla bağlantılı olarak bu değerlere bağlı devlet kurumlarının inşasını öngörmektedir. Bununla birlikte Somali’nin sosyolojik yapısı çok daha farklı unsurları barındırmaktadır. Somali, ulusal bir kimlikten ziyade kabilelerin ve aşiretlerin öne çıktığı, kültürel kimliği ulusun değil aşiret ve kabilelerin belirlediği bir yapıya sahiptir. Lübnan’da mezhepsel kimlik üzerine kurulmuş olan yapıyı Somali’de aşiret ve kabileler üzerine kurulmuş olan yapıyla benzetmek mümkündür. Nitekim Barre rejiminin yıkılmasının ardından ülkede kabile ve aşiret temelli çatışmalar baş göstermiştir. Somali’de uygulanmak istenen Batı tipi bir Vestfalyan devlet inşası

⁴⁴ Ken Menkhaus, “State Failure, State-Building and Prospects for a “Functional Failed State” in Somalia”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Philadelphia November 2014, s.155.

⁴⁵ Ken Menkhaus, “State Collapse in Somalia: Second Thoughts”, *Review of African Political Economy*, C.30, S.97, East Yorkshire Sep. 2003, s.406.

girişimi bu nedenle başarısızlıkla sonuçlanmış ve kabileler arası çatışmanın artmasına neden olmuştur.⁴⁶

Esasında uluslararası toplumun Somali’de barış ve ardından devlet inşasını gerçekleştirmeye yönelik on altıdan fazla girişimi olduğu düşünüldüğünde tepeden aşağı yaklaşımın bu ülkede coğrafyanın hangi engellerine takıldığıнын öngörülmüş olması gerektiğini söylemek mümkündür.⁴⁷ Bu durum, Irak örneğindeki gibi hastasına uygun reçete yazmayan doktorun, hastasının daha fazla hastalanmasına neden olması sonucunda ortaya çıkan paradoksla ilişkilendirilebilir.

Tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımının Somali’de istikrarlı bir hükümet yaratmadaki başarısızlığı, Somalilerin geçmiş tecrübelerden yola çıkarak bu modele bakışlarıyla da alakalıdır. Birçok Somali vatandaşı, Batı tipi tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımını yalnızca belirli sayıda siyasi elitin zenginleşmesini sağlamak amacıyla olan faydasız bir süreç olarak değerlendirmiştir. Bu doğrultuda sürecin elit bir zümre içerisinde yer almayan Somali vatandaşlarının hayatına yönelik herhangi bir olumlu amaç taşımadığı kanaatine varılmıştır. Zira diktatör Barre döneminde Somali vatandaşları, rejimin devlet kurumlarını muhalif vatandaşlar üzerinde baskı kurmak amacıyla bir araç olarak kullandığını tecrübe etmiştir. Geçmiş tecrübeliler, bir grup elitin yönetiminde rejimin sadakati, liyakat ve deneyime tercih ettiğini göstermiştir. Bu tecrübelerde rejime sadık olmayanlara karşı kabile ve aşiret temelli milis kuvvetler kullanılmıştır. Bu kapsamda yönetimin yine belirli bir siyasi elitin eline geçeceğini öngören Somali vatandaşları, diktatörlük dönemine benzer bir kaderi yaşayacaklarına inanmışlardır.⁴⁸

Tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımının Somali’de faydasız bir süreç olarak görülmesinin diğer bir nedeni diktatör Barre döneminde hükümetin, baskıcı uygulamalarını finanse etmek için dış yardımlar alması ve alınan yardımlarda devlet kaynaklarının kötüye kullanılmasıdır. Barre döneminde sağlanan dış yardımlar, genel

⁴⁶ Kenneth C. Upsall, “State Building in Somalia in the Image of Somaliland: A Bottom-Up Approach.” *Inquiries Journal* C.6, S.3, Boston 2014, s.1-4.

⁴⁷ Steve Kibble, “Somaliland: Surviving without Recognition; Somalia: Recognised but Failing?” *International Relations*, C.15, S.5, New York 2001, s.5-18.

⁴⁸ Michael, Walls, “The Emergence of a Somali State: Building Peace from Civil War in Somaliland.” *African Affairs* C.108, S.432, London 2009, s.371-389.

manada Somali vatandaşları için beklenilenden çok daha az fayda sağlamıştır. Zira gelen dış yardımlar sonrasında ülkedeki kurumların çoğunun başarısızlığına yol açan bir yolsuzluk dalgası baş göstermiştir.⁴⁹ Barre döneminde Somali, rejimin devrilmesine kadar Afrika’da en fazla dış yardım alan ülke haline gelmiştir. Öyle ki; ülkedeki kalkınma bütçesinin çoğunluğunu yabancı kurum ve kuruluşların finanse ettiği bir yapı oluşmuştur. Bu nedenle Somali vatandaşları, tepeden aşağı müdahale ile gelen yabancı kaynaklar nedeniyle yeniden bir grup siyasi elitin yönetiminde hâkim güç olacağını ve Barre döneminde yaşananlara benzer bir sürecin yaşanacağı kanaatine varmıştır.⁵⁰

Tepeden aşağı yaklaşımla devlet inşasının Somali’de yaşadığı başarısızlıkların ardından Somali’deki çatışma ve kaos döneminde tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan eden ancak uluslararası arenada tanınmayan ve Afrika Boynuzu’nda Somali’nin bir bölgesi olarak kabul edilen Somaliland isimli bölgedeki sürece de değinmek gerekmektedir. Somaliland, her ne kadar uluslararası arenada resmi olarak tanınmasa da ülkenin yaşadığı iç çatışmanın ardından Somali’ye nispeten daha fazla uzlaşmaya dayalı bir siyasi sistem oluşturmaya çabalamıştır. Benzer örneklerde devlet inşası sürecinde öne çıkan organizasyon ve kurumlardan yardım almadan ve uluslararası kurumların çizdiği sınırlara bağlı kalmadan reformlar gerçekleştirilen Somaliland’de kabileler arasında varılan uzlaşmalarla nispeten başarılı sayılabilecek bir sistem kurmuştur.⁵¹

Somaliland, aslında büyük ölçüde askeri gücün hâkim olduğu bir coğrafyada sivil üstünlüğün dikkate değer bir örneği olarak görülmektedir. Somaliland’ın yapısı kabul görmüş bir şeffaflık, katılımcı ve hesap verebilir bütçe standartlarından uzak olsa da farklı grupların ve otoritelerin çıkarlarını uyumlu hale getirebilen, ortaya çıkan gerilim ve rekabetlerin kontrol altında tutulmasını sağlayabilen geleneksel ve yerel dinamiklerin dikkate alındığı görülmektedir. Bu

⁴⁹ J. Peter, Pham, “The Somaliland Exception: Lessons on Post-Conflict State Building From the Part of the Former Somalia That Works.” *Marine Corps University Journal* C.3, S.1 Virginia 2012, s.1-33.

⁵⁰ Emanuele Capobianco, Veni Naidu, “A Review of Health Sector Aid Financing to Somalia”, World Bank Working Paper No:42, Washington D.C. 2008, 7-14.

⁵¹ Roger Myerson, “How to Prepare for StateBuilding”, *Prism*, C.7, S.1, New Zealand 2017, s.8-9.

doğrultuda Somali'ye kıyasla daha fazla müzakere etrafında şekillenen bir siyasi anlayışa sahip olduğu söylenebilir. Somaliland örneğinde görüldüğü üzere bu tip formüller, sadece seçenek olmaktan çıkıp dikkate alındığında devletin meşruiyetinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.⁵²

Somali'deki devlet inşası sürecinde ortaya çıkan engeller, tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımının Somali'de başarısız olduğunu göstermiştir. Zira Somali'nin sosyo-kültürel yapısından kopuk, mevcut sorunlara çözüm bulmaktan uzak, geçmiş tecrübeleri göz ardı eden bir anlayışın, uygun olmayan bir zeminde başarılı olma olasılığı oldukça düşüktür. Geçmiş yıllardaki başarısız devlet inşası girişimlerinde Somali'deki engellerin farkında olunarak tepeden aşağı yaklaşım yerine sosyo-kültürel dinamiklerin göz önünde bulundurulması ve yerel aktörlerin daha fazla hareket alanına sahip olması durumunda olumlu sonuçlar görülmesinin muhtemel olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Nitekim her ne kadar uluslararası toplum tarafından tanınmasa da Somaliland'da uluslararası müdahaleler olmadan kabileler ve aşiretler başta olmak üzere yerel aktörlerin ve onların yarattığı dinamiklerin farkında bulunduğu için ve bu doğrultuda daha hibrit ve uzlaşmacı bir yol izlendiği için nispeten daha başarılı olunduğu söylenebilir.

4. Değerlendirme

Soğuk Savaş'ın ardından hâkim anlayış haline gelen, Batılı ülkeler ve kurumlar nezdinde öne çıkan tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımının karakteri ile Irak ve Somali örnekleri ele alındığında çeşitli değerlendirmeler yapmak mümkündür. İlk olarak uluslararası devlet inşası çabalarının çoğunluğu, başarısız ya da zayıf devletlere belirli bir devlet modelini kasıtlı olarak dayatan tepeden aşağı yaklaşımın üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte yerel dinamiklerin göz önüne alındığı ve yerel aktörlerin öne çıktığı aşağıdan yukarıya doğru bir devlet inşası yaklaşımına çok daha az ilgi gösterilmiştir. Başarısız ya da kırılgan olarak ele alınan devletlerin kırılganlıklarının ölçümünde devletlerin mevcut kapasitelerinden

⁵² Frederico Battera, "International Community: Somaliland and Somalia Compared", *Northeast African Studies*, C.10, S.3, Michigan 2003, s.235.

ziyade eksikliklerini vurgulayan kriterler öne çıkmaktadır. Söz konusu devletlerin kapasite ve güçlerinin daha iyi anlaşılması, devlet inşası sürecinde sahadaki kalkınma girişimlerinin mevcut dinamiklere göre değerlendirilmesini sağlayacak ve yerel düzeyde devlet inşasının halk tarafından daha çok benimsenmesini sağlayacaktır. Tepeden aşağı yaklaşımlar, Avrupa'daki devletlerin oluşumuna dair tecrübeleri tam anlamıyla yansıtamayabilir. Bu nedenle kesin olarak belirlenmiş bir “doğru yoldan” ziyade devlet inşasında esnekliğin sağlanarak alternatif otorite biçimleri ve yerel yönetim düzenlemelerini kabul etmek, yeni politika alanları oluşturmak daha sağlıklı olacaktır. Başarısız veya kırılgan devletlerdeki anlaşmazlıklar dış kalkınma yardımlarının ve getirilerinin önüne geçmektedir. Bu kapsamda devlet inşası sürecinde mevcut çatışmaların çözümü için arabuluculuk kurumunun güçlendirilmesi, devlet ve toplum ilişkilerini güçlendirmek için olumlu fırsatlar yaratma potansiyeline sahiptir.⁵³

Sonuç

Soğuk Savaş'ın ardından zaferini ilan eden liberal demokrasiye sahip Batılı ülkeler, çeşitli coğrafyalarda uluslararası toplum için “tehdit” yarattığına kani oldukları, başarısız veya kırılgan olarak adlandırılan devletler üzerinde birçok örnekte tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımını uygulamışlardır. Bununla birlikte müdahalenin sonucunda basitçe Batı'ya ve Batılı değerlere uyum sağlamasını bekledikleri girişimler birçok başarısızlığı da beraberinde getirmiştir. Zira Batılı devletlerin ve kurumların farklı coğrafyalarda politik, ekonomik ve sosyal dinamiklerin yapısından uzak bir şekilde dayatmacı bir anlayışla doğruluğundan emin oldukları politikaları uygulamaları, bazı örneklerde devlet inşası öncesi dönemin daha başarılı olduğunu dahi göstermiştir. Bosna'daki devlet inşası süreci ile Ortadoğu'da aşiretlerin, kabilelerin, mezheplerin ve diğer yerel dinamiklerin çatışma içerisinde olduğu, ulus inşası sürecini başarılı bir şekilde tamamlamamış devletlere uygulanan müdahalelerin aynı sonuçları vermediği görülmüştür. Her şeyden önce Batılı ülkelerin politik, ekonomik ve sosyal kurumlarının karakterini, benzer tarihi tecrübelere sahip olmayan farklı coğrafyalardaki ülkelere dayatması, tepeden aşağı devlet inşası yaklaşımının ve liberal müdahaleciliğin farklı bir ajandası olduğuna dair soru işaretleri yaratmaktadır.

⁵³ Wennmann, *age*, s.6-7.

Nitekim bu anlayıřa benzer bir řekilde Batılı ũlkelerin sŃmürgeleřme dŃneminde meřruiyet yaratmak amacıyla “*White man’s burden*” (Beyaz adamı yũkũ) adı altında dŃnemin Batı temelli reformlarını sŃz konusu ũlkelerde gerçekleřtirme iddiası içerisinde oldukları unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akçay, Mesut Can, “Devletin İnşası: 21. Yüzyılda Yönetişim ve Dünya Düzeni” *Liberal Düşünce Dergisi*, C.25, S.97, Ankara 2020, ss.249-254.
- Bacon, David, “Privatized Iraq: Imposed Economic and Social Policies Raise Human Rights Questions.” *Race, Poverty & the Environment*, C.11, S.1, Oakland 2004, ss.46-49.
- Balthasar, Dominik, “Peace-building as State-building? Rethinking Liberal Interventionism in Contexts of Emerging States” *Conflict Security & Development*, C.17, S.6, London 2017, ss.473-491.
- Battera, Frederico, “International Community: Somaliland and Somalia Compared”, *Northeast African Studies*, C.10, S.3, Michigan 2003, ss.225-247.
- Belloni, Roberto, “Civil Society and Peacebuilding in Bosnia and Herzegovina”, *Journal of Peace Research*, C.38, S.2, Mar. 2011, ss.163-180.
- Bojicic-Dzelilovic, Vesna, Kostovicova, Denisa, Rampton, David, “State-building, Nation-building and Reconstruction”, *The Handbook of Global Security*, ed. Mary Kaldor, Iavor Rangelov, Wiley Blackwater, Oxford 2015, ss.265-281.
- Call, Charles T., “The Fallacy of the Failed State”, *Third World Quarterly*, C.29, S.8, New York 2008, ss.1491-1507.
- Capobianco, Emanuele, Naidu, Veni, “A Review of Health Sector Aid Financing to Somalia”, World Bank Working Paper No:42, Washington D.C. 2008.
- Dobbins, James, “Learning the Lessons of Iraq” *Nation-Building Beyond Afghanistan and Iraq* ed. Francis Fukuyama, The John Hopkins University Press, Maryland 2006, ss.2018-230
- Dobbins, James ve diğ., *The UN's Role in Nation-building: From the Congo to Iraq*, Rand Corporation, California 2001.
- Dodge, Toby, “Iraq: The Contradictions of Exogenous State-Building in Historical Perspective”, *Third World Quarterly*, C.27, S.1, New York 2006, ss.187-200.
- Easterly, William, “Institutions: Top Down or Bottom Up?”, *The American Economic Review*, C.98, S.2, Pittsburgh May. 2008, ss.95-99.
- Edwards, Lucy Morgan, “State-building in Afghanistan: A Case Showing the Limits?”, *International Review of the Red Cross*, C.92, S.880, Cambridge 2010, s.967-991.
- Flibbert, Andrew, “The Consequences of Forced State Failure in Iraq”, *Political Science Quarterly*, C.128, S.1, New York 2013, s.67-95.

- Fritz, Verena, Menocal, Alina Rocha, "Understanding State-Building from a Political Economy Perspective", Overseas Development Institute, London 2007.
- Fukuyama, Francis, "The Imperative of State-Building" *Journal of Democracy*, C.15, S.2, Baltimore 2004, ss.17-31.
- Gordon, Michael R., Trainor, Bernard E., *Cobra II: The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq*, Pantheon Books, New York 2006.
- Haider, Huma, "Statebuilding and Peacebuilding in Situations of Conflict and Fragility", Governance and Social Development Resource Centre, University of Birmingham, Birmingham 2014.
- Hameiri, Shahar, "The Crisis of Liberal Peacebuilding and the Future of Statebuilding", *International Politics*, C.51, S.3, ss.316-333.
- Helman, Gerald B., Ratner, Steven R., "Saving Failed States", *Foreign Policy*, S.89, Washington D.C. Winter 1992-1993, ss.3-20.
- Herbert, Sian, "Sequencing Reforms in Fragile States" Governance and Social Development Resource Centre, University of Birmingham, Birmingham 2014.
- Ikenberry, G. John "The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America", *Foreign Affairs*, C.90, S.3, New York May/June 2011, ss.56-68.
- Kaplan, Seth, "Identity in Fragile States: Social Cohesion and State Building", *Development*, C.52, S.4, 2009, ss.466-472.
- Kibble, Steve, "Somaliland: Surviving without Recognition; Somalia: Recognised but Failing?" *International Relations*, C.15, S.5, New York 2001, ss.5-25.
- Krug, Teresa, "The Trap of International Intervention", *The SAIS Review of International Affairs*, C.36, S.1, Baltimore Winter-Spring 2016, ss.121-131.
- Lipsey, David, "Liberal Interventionism", *The Political Quarterly*, C.87, S.3, Oxford July-September 2016, ss.415-423.
- Marquette, Heather, Beswick, Danielle, "Introduction to State Building, Security and Development: State Building as a New Development Paradigm?", *Third World Quarterly*, C.32, S.10, New York 2011, ss.1703-1714.
- Menkhaus, Ken, "State Collapse in Somalia: Second Thoughts", *Review of African Political Economy*, C.30, S.97, East Yorkshire Sep. 2003, ss.405-422.
- Menkhaus, Ken, "State Failure, State-Building and Prospects for a "Functional Failed State" in Somalia", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Philadelphia November 2014, ss.154-172.

- Menocal, Alina Rocha, "State Building for Peace: A New Paradigm for International Engagement in Post-conflict Fragile States?" *Third World Quarterly* C.32, S.10, New York 2011, ss.1715-173.
- Monten, Jonathan, "Intervention and State-building: Comparative Lessons from Japan, Iraq, and Afghanistan." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* C.656, S.1 Philadelphia 2014, ss.173-191.
- Myerson, Roger, "How to Prepare for StateBuilding", *Prism*, C.7, S.1, New Zealand 2017, ss.3-15.
- Pastor, Robert, A., "Building a Democratic State: Is It Possible?", *Journal of International Affairs*, C. 58, S.1, New York Fall 2004, 251-254.
- Pektaş, Uğur, Ateş, Davut "Uluslararası İlişkilerde Kırılgan Devlet Söylemi: Nedenleri ve Yaklaşımlar" *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.39, Konya 2018, ss.1-14.
- Pham, J. Peter, "Where a State Isn't a State" *The Fletcher Forum of World Affairs*, C.35, S.2, Medford Summer 2011, ss.133-151.
- Pham, J. Peter, "The Somaliland Exception: Lessons on Post-Conflict State Building From the Part of the Former Somalia That Works" *Marine Corps University Journal* C.3, S.1 Virginia 2012, ss.1-33.
- Richmond, Oliver P., "Failed Statesbuilding Versus Peace Formation", *Cooperation and Conflict*, C.48, S.3, New York 2013, ss. 378-400.
- Upsall, Kenneth C., "State Building in Somalia in the Image of Somaliland: A Bottom-Up Approach." *Inquiries Journal* C.6, S.3, Boston 2014, ss.1-4.
- Walls, Michael, "The Emergence of a Somali State: Building Peace from Civil War in Somaliland." *African Affairs* C.108, S.432, London 2009, ss.371-389.
- Wennmann, Achim "Aid Effectiveness Between Top-down and Bottom-up Statebuilding", The Centre of Conflict, Development and Peacebuilding, Geneva 2010.
- Williamson, John, "The Washington Consensus as Policy Prescription for Development", *Development Challenges in the 1990s: Leading Policymakers Speak from Experience*, ed. Timothy Besley, Roberto Zaghera, Oxford University Press, Washington D.C. 2005, ss.33-52.
- Xhelili, Laureta, "The Challenges of State-building: A Study of the State-Building Process in Kosovo", Lund University Department of the Political Science, Lund 2012.
- Young, Oran R., "Environmental Governance: the Role of Institutions in Causing and Confronting Environmental Problems." *International Environmental Agreements* C.3, S.4, 2003, ss.377-393.

 KAMU YÖNETİMİ ENSTİTÜSÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ	
Makale Bilgileri:	
Değerlendirme:	<i>İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme</i>
Etik Beyan:	<i>* Bu çalışmamın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması:	<i>Yapıldı / Tamam</i>
Etik Bildirim:	<i>turkansosyalbilimlerdersisi@gmail.com (Çalışma ile ilgili etik bir sorun var ise dergi yönetimine bildirilmelidir)</i>
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muafır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları & Lisans:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır. Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</i>
Article Information:	
Peer-Review:	<i>Double anonymized - Two External</i>
Ethical Statement:	<i>* It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks:	<i>Yes / Tamam</i>
Complaints:	<i>turkansosyalbilimlerdersisi@gmail.com</i>
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights & Licence:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.</i>